

ban gondolt arra, hogy engedelmességét feltételekhez is köthetné“.

Ezeket a feltételeket összegezték azután az *États généraux* összehívása alkalmával az egyes vidékek, városok és falvak *Panaszfűzetei*, vagyis a követeknek adott utasításai. Amikor kitűnt, hogy az elgyengült abszolutizmus mégsem volt hajlandó megfontolni a tanácsokat és teljesíteni a még igen szerény feltételeket, amikor a polgárság, a *tiers état* felismerte, hogy a régi rendszer képtelen komoly engedményeket tenni az új idők szellemének, a filozófusok legmerészebbjeihez fordult. A rendi gyűléseket az egységes Nemzetgyűléssé alakította át s valóra váltotta a filozófusok álmait. (*Csehi Gyula*)

R. B. BARDI: DER KAISER, DIE WEISEN UND DER TOD.

(Saturn Verlag, Wien, 1937.)

A cím misztikus, nyugtalanítóan hangzik s ellenállások leküzdésére árán fogtam hozzá a könyv elolvasásához. Történelmi regény, ez volt a feltevésem. Divatos műfaj, akárcsak az élet- és önéletrajz. Mintha valamennyinek közös gyökere volna: menekvés a jelenből, visszatekintés a múltba. Kétségtelen, a ma embere megrendült zavarral küzd napjaink káoszában. A megrendülés nemcsak társadalmi létformák alapjait érinti, de lehat egész emberi létünk, legegységesebb lelki, eszmei világunk gyökeréig. A *fin du siècle* hangulata e. uralkodik, múlt és jövő határán tántorog a világ. A tájékozódás, a tisztánlátás szüksége elementáris erejű, de a káosz, melyet visszatükröz az egyéni lélek, csak kevesekben formálódik kozmosszá. Az író visszafordul a múltba, ott keres példát, tanácsot, utmutatást. Az, amit a distancia pátozának neveznek, valójában annak elmentéte; a kortárs számára sokkal inkább az aktuális jelen patetikus színezetű, s az időbeli távolság a múlttal szemben megfosztja azt egykori pátozától.

Szembetűnő, ahogy legrangosabb regényíróink visszanyulnak a régmúltba, s letűnt korok értelmét elemelve, annak történéseiből szűrnek párlatot s hüvelyeznek ki szimbólumokat a ma számára. Thomas Mann regénytrilógiája a bibliából meríti anyagát, (a *Zauberberg* legmaibb kortávlata után, de akkor még 1923-at írtunk!) Feuchtwanger Titus Flavius történetét példázza (*Der jüdische Krieg*), Werfel Jeremiás prófétaát revelálja (*Hörst die Stimme*), mások, Heinrich Mann, Kersten, hasonlóan a történelmi múltba nyulnak vissza.

A könyv, amiről említést teszünk, ismeretlen szerző, *R. B. Bardi* munkája. Nem regény, aminek első pillanatra hittük, hanem valami, meghatározhatatlan irodalmi műfaj; beszélgetések formájában egy letűnt kor szelleme, lelki arculatát tükrözi. A római-német császár, III. Frigyes udvarában játszódik le a „történet“, ami valójában elmélkedés, reflexió és elemzés. A császár szicíliai udvarában három világ képviselői találkoznak, a szellem tornáit kedvelő császár impulzivitása szólaltatja meg őket. Keresztény, zsidó és mohamedán beszélget egymással a lét és szellem problémáiról; a mainzi érsek a spanyol-mór rabbival, az arab orvos a bizanci görög követtel együtt lép fel a színen, s beszélgetéseikben és vitáikban világok szemlélete és értékelése tüközik össze. Lehetetlenség volna bármi konkrétumot visszajelenteni a könyv 250 lapjából, elég annyi, hogy a gondolat és reflexió kedvelőinek megkülönböztetett szellemi örömet szerezhet e könyv. A lét- és a szellem szinte valamennyi problémája, halál, szerelem, álmom. örület,

kereszténység, zsidóság, stb. stb. más és más életszemléletek vetületeiben tárul fel előttünk, annyi szellemi finomsággal és elmélyüléssel, mely e könyvet a futó olvasmány szintjén messze felülhelyezi. Az író az emberi lélek szubtilis ismerője lehet, elmélkedő, analitikus fő, aki meglepő belső hasonlással vetíti elénk különböző életszemléletek szempontjainak színjátzásait. Aki akarja, napjaink izzó problémáira is találhat itt szimbólumokat.

A könyv „hősei“ nem cselekvőek, történeteiket, parabolákat mesélnek, vitatkoznak és elmélkednek. A könyv nyelvezete sajátos, archaikus veretű, helyenként epigrammatikus, máskor mint a nemes aszu. Külsőleg mi sem történik itt, minden a gondolat, az elemzés szféráiban zajlik le, nesztelenül, de annál gyöngédebb utórezgésekkel. A gondolat és elmélkedés barátainak nem mindennapi becsü lehet e könyv, amely napjaink sodró hajszája után legalább órákra megnyugtat és elpihentet.

(N. B.)

BELA SCHIFF: UNSER ALT-TEMESVAR. (Timisoara, 1937.)

Szerző, akinek Temesvár multjáról már számos tanulmánya jelent meg, most a török hódoltság alól való felszabadulás (1716) utáni évszázadokat eleveníti fel adataival, illusztrációival.

Az 1716-os várostrom, mely a törököknek a várból való kiűzésével végződött, — új korszakot nyit Temesvár történetében. A török hódoltság előtti időkből Károly Róbert király alatt Temesvár rövid ideig az ország székvárosa volt; a Hunyadiak idejében pedig reneszansz kultúrával telített magyar város. A hosszú török uralom alatt a magyarság lassan elszivárgott falai közül s amikor Savojai Jenő herceg bevonult a várba, a régi virágzó életnek már csak romjai fogadták. Az új osztrák uralom a városból és környékéből önálló bánági, császári, katonai tartományt (Banater Landesadministration) létesített. A tartomány élén a helyőrség vezető tábornokaiból kikerülő katonai elnökök állottak s ezeket csak jóval később váltották fel az ugyancsak Bécsből kinevezett polgári személyek, akiket azonban továbbra is ellenőriztek a helyi katonai hatóságok. Ez a katonai rezsim építette fel — mintegy parancsszóra — a várost. A lakosságot — záros határidőn belül — a régi házak lebontására és újak építésére kötelezte. Természetesen az első új épület katonai volt, hisz' legelső sorban a katonaságot kellett elhelyezni. Ekkor épült fel az u. n. erdélyi kaszárnya, török stílusban, cikk-cakos formában. Mindezeket szerző a legapróbb részletekig menő gondossággal, mindenben hiteles (főként levéltári) adatokra támaszkodva mondja el és mutatja be a régi Temesvár életét, lakosságát, mely németekből, magyarokból, „rácokból“ (értve eza'att a görögkeleti szerbeket, románokat és görögöket) és zsidókból állott, melyek mind, külön-külön, önálló tanáccsal és városbírákkal rendelkeztek. A város lakosságának e sajátos autonómiája olyan következetes volt, hogy a zsidóknak például két városbírája is volt. Külön bírájuk volt a spanyol és külön a német (osztrák) zsidóknak. Ez az osztrák impériumra olyannyira jellemző tagozódás csak Temesvár szabad királyi várossá való nyilvánítása után szűnt meg, amikor feloszlatták az összes magisztrátusokat és egy városbíró került a város élére. Ez az a kor azután, amikor — a kor általános szelleméhez híven — az egy városban élő nemzetek a céhekben, lövészegyületben és a közös városi tanácsban egymásra találhatnak s kifejlődik az a lokálpatriotizmus, melynek minden vágya „Nagy Temesvár“ felépítése. Az addig egymástól érzelmileg, fajilag mesterségesen elválasztott nemzetiségek a temesvári polgár gyűjtőnév alatt egymásbaolvadtak.

Az új Temesvár történetének legszomorubb esztendeje a most két-